

אהרן חיים כהן

„האחים המוסלמים“

(לאפיו של הפאשיזם הדתי בארצות המזרח התיכון)

„הכינותם נגדם ככל אשר תוכלו חיל, ומחנה סוס, לירא בהם אויב אלהים ואויבכם.

(הקוראן)

הפסוק הנ"ל מפרש „השלל“ שבקוראן, שבו עורר נביא האיסלאם את מאמיניו בתקופת „הבערות“ („ג'אהליה“) כנגד הכופרים בעת ההיא, משמש כיום ל„אחים המוסלמים“ סימנה לנאומיהם ומאמריהם הפרוגרמטיים. שתי חרבות, וספר הקוראן באמצען — הוא כמל „האחים“. החרב האחת מסמלת את חרבו של הנביא מוחמד, והאחרת את חרבו החדה של האימאם עלי בן אבוטאלב, חתנו של הנביא. הקוראן מוצג כאן כספר החוקה הדתית והאזרחית שעליו יושבת המשטר האיסלאמי הנכסף.

תנועת ה„אחים“, מקורות יניקתה, מנהיגיה ורקעה.

ארץ מצרים, שהמוני אדם הפכו להיות בה כדומין-חוצות בגלל האינטרסים האנוכיים של קומץ הפיאודלים ואליה-הכסף, שרוב בנינו ורוב בנינו של העם מהלך בה שפלי-ריוח ושפלי-ברך, ידוע חולי ומטרה לניצול מופקר בידי הבקיס והפחוחות — כזה הוא הבסיס שעליו מושבת תנועת „האחים המוסלמים“.

שלוש תקופות היו בתולדותיה של התנועה הזאת. שתי פעמים, ב־1928 וב־1937, קמה תנועת „האחים המוסלמים“ ונפלה. פרסומה הלך ונתמעט מפעם לפעם. אך היא נתחזקה מיד לאחר מלחמת-העולם האחרונה, שעה שהחליטה לקום שוב לתחיה והפעם — על מנת לחרוג מגבולות מצרים ולתקוע יתדותיה גם בארצות אחרות. המרבה אומד את מספר חבריה במיליון וחצי — אבל גם הממעיט אומדה — בחצי מליון איש, המפורזים על פני מצרים, סוריה, לבנון, ארץ-ישראל, עבר-הירדן, עיראק, כווית, הודו, מאדאגאסקר, וזאנוביאר.

„המדריך“

זה תארו של שייך חסן אלבנא, מיסדה ומחוללה של תנועת „האחים“. נולד ב־1908 באיסמעליה. את השכלתו קיבל בבית-המדרש המוסלמי הגבוה „אל-אזהר“ ובסמינר למורים „דאר אל-עולום“. אין „המדריך“ יודע שום שפה זרה על בוריה, אף על פי כן אומרים עליו כי נהירות לו דעות אנשי המערב על בעיות הדת והחברה. את הקריירה שלו התחיל כמורה בבתי-הספר של „אגודת הצדקה האיסלאמית“ באיסמעליה, ואחרי כן בבתי-הספר הממשלתיים, שם הורה עד לפני זמן קצר את יסודות הדת האיסלאמית ואת הלשון הערבית. חסן אלבנא מגדל זקן לפי המסורת המוסלמית. אלה ששמעו את נאומיו מספרים כי יש בהופעתו החיצונית משהו מן האכזויות הלוקחת את לב התמימים. הליכותיו הנאות ונועם דיבורו מושכים עליו חוט של חן רומנטי הכובש לבבות — החל מן הבריזנים ומבריחי החשיש, השורצים בסלימטאותיו האפלות של העולם התחתון במצרים, וגמור בעסקים ידועים לשם, עמודי ההברה המצרית.

חסן ידוע היה משכבר כמורה מחונן, אך כנאם ועסקן פוליטי בעל שם נתגלה רק בזמן האחרון. לפני כן היה מסתופף בצל חסידיו ומקייריו המעטים. עכשיו מציינת אותו העתונות המצרית כאחד הנאמרים המובהקים, שמעטים כמותו במצרים. וזאת לדעת, כי העסקנים המפורסמים במצרים, כבשאר ארצות המזרח, קונים את עולמם באחת משתי הדרכים: או שהם מפורזים כסף ביד נדיבה בקרב תומכיהם ומקורביהם, למען יפרסמו אותם בציבור, או שנאומיהם ודיבוריהם מתחבבים על הקהל. חסן אלבנא נמנה, לדעת הכל, על הסוג השני. אמרים עליו כי הוא שואב את כוחו הרוחני המיחדו מהאחרים מן האיטלאם. חוקי הקוראן והמסורת המוסלמית הם, לדעתו, האידיאולוגיה הנעלה ביותר, שעליה כדאי ורצוי לבסס את החברה הערבית החדשה. המונים רבים במזרח-התיכון עדיין נתונים לקסם ההספה הדתית הבנויה על פסוקי הקוראן, וחסן אלבנא הוא מיחידי הסגולה היודע לגלגל באמרות הקוראן ובמשליהם של חכמי-ערב ולעשות מהם מטעמים למאוינו.

חסן אלבנא, מוקף "אחים", בפגישה עתונאים

תומכיו של חסן אלבנא רואים אותו כאדם עקבי, בעל מחשבה עצמית, שיש לו דרך משלו, אך לא פעם טפחו העובדות על פניהם, והוכיחו כי אינו אלא הרפתקן ערומי ושנון, המחליף דעותיו חדשים לבקרים, בהתאם לזמן ולנסיבות. אף על פי כן הוא מצליח ללכד המונים מסביבו. במה, איפוא, סוד הצלחתו?
 עתונאי* ערבי נודע, ששמע את חסן אלבנא כמה פעמים, סיפר לכותב הטורים האלה כי מעטים הנאמרים המצריים המצליחים כמותו לעורר בקרב שומעיהם את רגש ההדירות, שמקורה נעוץ בשחר האיטלאם, שעה שהמאמינים בתורת מוחמד היו אך מתי מספר, מנודים ונרדפים עליידי עובדיה-האלילים. מעטים הם היודעים ומצליחים כמוהו, לדברי העתונאי הנ"ל, לחשוף את נגעי מצרים ואת פגעי משטרה המדיני והחברתי, לחטט במגרועותיה ולגלות את נקודות-התורפה שבחיה, לשלח בהם

את חצי בקורתו ולהתחמק בו בזמן מלהחיש להם סמ־רפא. וההמונים נוהרים לשמוע את דברו.

„האחים“ בכלי שרת

הסערות של שנות המלחמה האחרונה לא בלבד שלא פסחו על המזרח־התיכון אלא גרמו ליקיצה גדולה בתוכו. ההמונים המופקרים והמדוכאים של עמי־ערב, הנחונים משכבר הימים במצוקה ובמחסור, התחילו טוענים לאפשרות הקיום ותובעים את זכויותיהם בית־מרץ. לפי אותן הצורות המקובלות בארצות המתקדמות: ארגוני פועלים, אגודות מקצועיות, איגודי איכרים ופלאחים, ארגוני נוער לומד וכיוצא בהם, ויש מהם שהתחילו חותרים ליציאה מן הדלות המחרידה. אף פלגים של העתונות הערבית, הענפה והמסועפת, התחילו מדברים בשער על זכויותיהם של המוני העם — מי מטעמים שבהכרה ומי מטעמים אחרים. שביטות מקצועיות, ארגון הפגנות ומחאות כלפי פנים — להבדיל מן ההפגנות שהיו נערכות כנגד הכובש הזר — בלטו כניצנים של תהליכי המאבק בין שאיפות דימוקרטיות ובין מגמות ריאקציוניות. האפנדים, אילי ההון והתעשייה שבארצות ערב, ויחד עמם המושלים והמלכים הערבים בכל אתר ואתר, עקבו אחר ההתפתחות הזאת בהתדהה רבה — הם מתאמצים בכל כוחם לשמור על עמדותיהם־הם ולבלום את זרמי ההתפתחות החדשה.

נוסף לשותפות האינטרסים האובייקטיביים בין כוחות הריאקציה ובין ראשי „האחים המוסלמים“, ניתן להניח כמעט בודאות כי ארגון זה, ארגון „האחים“, הוא אחד האמצעים הבדוקים ביותר העומד לרשות צירוף־המעמדות השליש בארצות ערב, ונוצר ככונת־מכוון ליצוק מים על סחנות הריאקציה שבמזרח־התיכון כולו. אילמלא כן לא היו נפתחים לפניו כל השערים לרווחה.

„הדת כמכשיר ארגוני ומדיני“

וזאת לדעת: האיסלאם לא נצטמצם מתחילת ברייתו אך בתחומי הדת בלבד, אלא היה גם משטר מדיני וסוציאלי. הקוראן שימש יסוד לכל סדרי החיים התברתיים והאישיים. מראשית היווסדו טיפח האיסלאם בקרב מאמיניו את רגש האחדות והאחווה, „כל המאמינים אחים הם“, אף על פי כן לא היה העולם המוסלמי זה דורות רבים, מאז ביטול הכליפות, חטיבה אחת, ומשום כך לא חסרו מעולם בארצות האיסלאם תנועות דתיות שחתרו לאחדות כוללת ולהחזרת עטרת האיסלאם ליושנה. כל הערכים האידיאולוגיים שנקבעו ע"י מיסד התנועות הללו נתכוונו מאז ומתמיד לנטוע בלב חסידיהם ותלמידיהם את ערכי הדת והמסורת, ומצרים, המשמשת זה דורות מרכז רוחני גדול לאיסלאם עלתה מבחינה זו על כולן. מחוץ לבתי־האולפנה הדתיים הרבים ומחוץ ל„אל־אזהר“, המשמש זה אלף שנים סמינר דתי מרכזי לכל צעירי המוסלמים כאשר הם שם, קמו בזמנים שונים ארגונים רבים, ששמו להם למטרה לטפח ולהעמיק את רגשי הדת בקרב שדרות העם. הנה, למשל,

„מפלגת האלהים“

גם מפלגה כזאת קיימת במצרים. חבריה הם קומץ צעירים מגדלי זקן, הדבקים כדת האיסלאם ומתיימרים באהבת „אללה ושליחו מוחמד“. בראשם עומד דוקא איש משכיל, שלמד יותר משמונה שנים באיטליה, באנגליה ובצרפת, וכיום הוא מכהן פאר במיניסטריון־החינוך המצרי כמפקח על ההשכלה המקצועית במדינה. צעירים אלה חותרים, לדבריהם, להשליט את מצוות האיסלאם בחיי המדינה, כפי שהיו מקובלים

ונתונים בימי מוחמד; ובמידה שהם רואים לתיקון החברה המצרית מבחינה מוסרית, לכלית או פוליטית, היו רוצים כי כל אחד מן התיקונים הללו יהא חתום בחותם האיסלאם. מנהיג המפלגה הזאת סובר, למשל, כי תיקון חייה הפוליטיים של מצרים מותנה בעיקר בפיוור הפרלמנט, חיסול המפלגות ובחירת "חבר-יועצים" שיעמדו לימין המלך, ואשר יסלו לידם את רסן המדינה. אחד היתרונות הנדרשים מן ה"יועץ" הוא "יראת שמים". כן רוצים חברי המפלגה הזאת להחזיר את האשה ה"ביחה", אל מעבר לחומת-החצר, לבל תוסיף להתנגש עם הגבר בשדה הכלכלה והחברה. על האשה לחזול, לדבריהם, מלהיראות בחוצות כשהיא גלוית-פנים ולהימנע לחלוטין מלהתערב עם גברים. בלעדי אלה אין אנשי "מפלגת-אללה" רואים כל תקוה לתיקון חייה הפנימיים של מצרים.

יש ואתה עומד ותוהה בפני ראש המפלגה: "היתכן? באמצע המאה העשרים מטרה ותכנית כזאת? האם לא יאמרו האירופיים כי חשכת העבר הרחוק חופפת עליהן?" "לא ולא!" — יענה ראש המפלגה בחמת אפו — "אני עצמי הייתי באירופה וראיתי בה, אמנם, ברק רב, אך לבסוף נוכחתי לדעת כי אין זה אלא ברק חיצוני. משום כך הגעתי לכלל הכרה כי התרבות האיטלאמית היא המתקדמת שבתרבויות העולם..."

אמנם, לא היה קשר בין מפלגה זו לבין "האחים" — אך רבים מתכריה נצטרפו לתנועת "האחים".

יד, "האחים" בכל

ההשקפות המוסריות והרוחניות שעליהן מושתתת "תנועת האחים", אינן נוסלות כמעט במאומה, במידת התיאוקרטיית שבהן, משאר הארגונים הדתיים מסין זה. גם הסן אלבנא וחבר מרעיו רואים בעיני רוחם את תנועתם כארגון דתי השואף למהפכה רוחנית בחיי החברה והמדינה, שחביא לתיקון האדם המוסלמי ותנקה אותו, כביכול, מחלאת החטאים הפליליים והמוסריים שבהם שטוף העולם הזה. מנהיגי "האחים" מעמידים פנים כמבשרים חדשים של האיסלאם וכיוצרי תנועה "משיחית" איטלאמית". אין הם חדלים מלהטיף להחזרת זוהר העבר לדת המוסלמית, שרק ברוחה יתכן להגשים את שאיפותיה של מצרים.

המבדיל בין "תנועת האחים המוסלמים" לבין שאר הארגונים הדתיים הוא אופיה העממית-המוני, כי היא לא בחרה לעצמה לא מעמד מסויים ולא חוג מסויים, בעל אינטרסים חמריים או רוחניים, כשם שלא הגבילה את גילם של האנשים הנמנים עם חסידיה. ידה פשוטה לקבל תחת חסותה את הכל: — את האפנדי ואת אריסו, עשיר ורש, אציל ובן דלת-העם, פועל ומעבידו, וכן תמצא בתנועה זו אבות ובנים גם יחד, במידה שהדת האיטלאמית יקרה לשניהם.

אם בכל ארץ מהוה הנוער טיפוס חברתי מסויים, הרי במצרים הפרובלימה קשה במיוחד, ורבים מאנשי-המחשבה המצרים יושבים על מדוכתה.

האוניברסיטאות, ובתי-המדורש האחרים, פולטים מדי שנה בשנה אלפי בוגרים המהווים ברבות הימים "גוש" בפני עצמו, ומעיקים על הארץ כולה. ההגה, בצד החינוך המחמיר בקיום המצוות הדתיות מקיים ראש "האחים" גם ארגוני ספורט ושעשועים, כשם שהוא מקיים תאינוער מיוחדים המסגלים לצמם אורח חיים צבאי, ועיקר כוונתו — ליצור תנועה שתהא "דינאמית" במסגרתה התיצונות וריאקציונית בתכנה ובתפיסתה. בניגוד לכל המפלגות והארגונים במצרים נעשו "האחים" אפורופסיים גם לאשה הערבית ויצרו לה מסגרת מתאימה בתוך המערכת המסופעת של ארגונם.